

SODOBNA UPORABA ZDRAVILNIH RASTLIN V EVROPSKI UNIJI

MODERN USE OF MEDICINAL HERBS IN EU

AVTOR / AUTHOR:

doc. dr. Damjan Janeš, mag. farm.

*Univerza v Ljubljani, Fakulteta za farmacijo,
Katedra za farmacevtsko biologijo,
Aškerčeva cesta 7, 1000 Ljubljana*

NASLOV ZA DOPISOVANJE / CORRESPONDENCE:

E-mail: damjan.janes@ffa.uni-lj.si

POVZETEK

Pri ljubljenosti in uporabi zdravilnih rastlin v svetu strmo narašča in temu sledi tudi Evropska unija (EU). Medtem, ko uporaba zdravil rastlinskega izvora z dobro uveljavljeno uporabo in tradicionalnih zdravil rastlinskega izvora zaradi ustreznega nadzora v EU zagotavlja kakovost, varnost in učinkovitost, to ne velja za prehranska dopolnila, zelo veliko tveganje za zdravje pa zlasti predstavlja uporaba nelegalno distribuiranih izdelkov iz rastlin, ki so z razvojem spletnih storitev postali zelo lahko dostopni. Problematičen je tudi odnos pacientov do izdelkov rastlinskega izvora, saj menijo, da so varni in brez neželenih učinkov, ker so naravni, zato pogosto ne spoštujejo priporočenih odmerkov, indikacij in trajanje zdravljenja. V porastu je tudi nabiranje zdravilnih rastlin v naravi, ki zaradi množičnosti lahko ogrozi krhke ekosisteme, poleg tega pa so zaradi pomanjkljivega botaničnega znanja nabiralec pogoste zamenjave zdravilnih rastlin s strupenimi, kar je lahko smrtno nevarno. V sodobni informacijski družbi z velikim pritiskom oglaševanja izdelkov je za kakovostno, varno in učinkovito uporabo zdravil rastlinskega izvora nujna ustrezna informiranost pacientov, pri kateri igra strokovno svetovanje farmacevtov izredno pomembno vlogo.

KLJUČNE BESEDE:

zdravilne rastline, zdravila rastlinskega izvora, Evropska unija, odnos pacientov

SUMMARY

Popularity and use of medicinal herbs rises rapidly in the world and this trend is also followed by European Union (EU). The use of regulated herbal medicinal products ensures quality, safety and efficacy due to strict control protocols in EU, but this does not apply to food supplements. The use of unregulated and illegally distributed herbal products, which became easy accessible by rapidly developing internet services, can be a serious threat to health. There is also a problem of patients' attitude toward medicinal herbs. Since herbal medicines are of natural origin, patients are convinced, they are safe and without any adverse effects; therefore they frequently don't follow recommended dosage and duration of the treatment. Great popularity of medicinal herbs also stimulates the patients to collect plants from the natural environment which can damage

fragile ecosystems. On the other hand frequent lack of adequate botanical knowledge results in confusion with toxic plants, sometimes with fatal consequences. In the era of modern information society, being under pressure of advertising, patients must be adequately informed to ensure they use herbal medicinal products of high quality, safety and efficacy. In this process a professional advice from a pharmacist is extremely important.

KEY WORDS:

medicinal herbs, herbal medicines, European Union, patients' attitude

1 ZDRAVILA RASTLINSKEGA IZVORA V ŠTEVILKAH

Izjemno priljubljenost zdravil rastlinskega izvora (fitofarmakov) je pokazala raziskava, ki so jo naredili v Nemčiji, kjer je npr. leta 1994 alternativno medicino in zdravila rastlinskega izvora uporabljalo 65 odstotkov prebivalcev! V Franciji so leta 2002 iz zdravstvenega zavarovanja delno krili stroške v višini 70 milijonov evrov za zdravila rastlinskega izvora iz ginka, žagastolistne palme in afriškega pigeja, katerih skupna vrednost je dosegla ceno 151 milijonov evrov, medtem, ko je zdravstveno zavarovanje v Nemčiji leta 2003 pokrilo stroške za zdravila rastlinskega izvora z ginkom, šentjanževko, žagastolistno palmo, glogom, koprivo in bučnimi semeni v vrednosti 218 milijonov evrov. Ti podatki ne vključujejo fitofarmakov, ki niso bili predpisani na recept, znano pa je, da je bil leta 2003 promet z njimi v EU vreden 5 milijard evrov (1).

2 ODNOS PACIENTOV DO ZDRAVIL RASTLINSKEGA IZVORA

Veliko pacientov, ki uporabljajo zdravila rastlinskega izvora, meni, da so popolnoma varna in neškodljiva, ker so naravnega izvora, zato tudi pogosto ne upoštevajo priporočenih odmerkov in trajanja zdravljenja, zlasti takrat, ko želijo pospešiti delovanje, saj se zdravilni učinki nekaterih zdravilnih rastlin razvijejo postopoma. Težava je tudi v tem, da 80 odstotkov pacientov večino informacij o zdravilu dobi pri pri-

jateljih in sorodnikih. Če se pojavijo neželeni učinki, jih navadno ne pripisujejo fitofarmakom, drugi pa uporabo zatajijo zdravniku v strahu pred neodobravanjem. Stvari se lahko dodatno zapletejo ob hkratni uporabi sinteznih zdravil zaradi medsebojnega delovanja učinkovin. Nekatera zdravila rastlinskega izvora imajo tudi večji potencial zlorabe, predvsem v smislu uporabe za nedovoljeno indikacijo. Najpogostejši primer je zagotovo uporaba odvajalnih rastlinskih drog z antranoidnimi glikozidi ali zdravil z njihovimi ekstrakti za hujšanje (1, 2).

3 TEŽAVE Z NENADZOROVANIMI IZDELKI IZ ZDRAVILNIH RASTLIN

Za izdelavo in nadzor zdravil rastlinskega izvora z dobro uveljavljeno uporabo in tradicionalnih zdravil rastlinskega izvora veljajo enako strogi predpisi kot za zdravila sinteznega izvora, kar zagotavlja visoko kakovost, varnost in učinkovitost. To pa ne velja za prehranska dopolnila, zato obstaja večje tveganje za slabšo kakovost in manjšo varnost izdelkov. Mejo med obema skupinama pri pacientih briše dejstvo, da je večina prehranskih dopolnil v enakih farmacevtskih oblikah kot zdravila, zato je ustrezno informiranje pacienta zelo pomembno. Poleg tega se v poplavi informacij sodobne družbe pacienti težko znajdejo, zato nujno potrebujejo ustrezen strokovni nasvet (2).

Največje tveganje predstavlja uporaba nelegalno distribuiranih izdelkov iz rastlin, ki so postali lahko dostopni z razvojem spletnih storitev in pred katerim nismo varni niti v sodobnem svetu. Uporaba teh izdelkov ima lahko hude posledice za zdravje uporabnika zaradi resnih neželenih učinkov. Ti so lahko posledica zamenjave zdravilnih rastlin ali prisotnosti toksičnih spojin, ki so lahko dodane namerno ali pa izvirajo iz okolja. Znan je primer iz Belgije, kjer so okoli leta 1993 imeli več kot 100 primerov ireverzibilnih nefropatij zaradi zastrupitve z vrstami podraščca (*Aristolochia* sp.), ki so bile prisotne v čajni mešanici za hujšanje. Med toksičnimi spojinami so najpogosteje prisotne soli težkih kovin (živo srebro, svinec, arzen), zlasti v rastlinskih drogah tradicionalne kitajske in indijske medicine. V rastlinskih drogah s področja Azije so znani tudi primeri dodajanja sinteznih učinkovin za okrepitev učinka, npr. antihistaminikov, nesteroidnih antirevmatikov, analgetikov, kortikosteroidov, simpatomimetikov, bronhodilatatorjev, diuretikov in antidiabetikov (2).

4 NABIRANJE ZDRAVILNIH RASTLIN V NARAVI

Zaradi velike priljubljenosti zdravilnih rastlin, jih mnogi ljudje tudi sami nabirajo v naravi, kar je lahko zelo nevarno, če rastline slabo poznajo. Nabiralci s pomanjkljivim znanjem botanike najpogosteje zamenjajo rastline s podobnimi listi, zlasti, če jih nabirajo v času, ko rastline ne cvetijo. Takšna primera sta zamenjava čemaža s šmarnico ali jesenskim podleskom ali pa rumenega svišča z belo čmeriko (3).

Kadar ljudje zelo slabo poznajo rastline, lahko zamenjajo tudi posamezne rastlinske organe, kot so npr. korenine ali korenike, kljub veliki različnosti nadzemnih delov rastlin, ki jih sicer vidijo najprej, kot npr. pri zdravilni špajki in beli čmeriki. Za večino strupenih rastlin nimamo specifičnega protistrupa, zato lahko zastrupljencu nudimo samo podporno zdravljenje, ki pa v primer hujših zastrupitev žal ne zadoštuje (3).

5 SKLEP

Človeška populacija je zelo heterogena mešanica, zato se posamezniki ne odzivajo enako na učinke zdravilnih rastlin, kar pomeni, da izida pri prvem dajanju zdravila rastlinskega izvora nikoli ne moremo v celoti predvideti. Hiter razvoj farmaceutskih in medicinskih znanosti nam omogoča dostop do novih podatkov, ki nam olajšajo odločitve pri svetovanju pacientom. Odločitev o tem ali svetovati pacientu jemanje zdravila je vedno tehtanje med koristjo in tveganjem, ki vključuje vedenje o starosti pacienta, splošnem zdravstvenem stanju in zdravilih, ki jih že uživa, pozorni pa moramo biti predvsem na učinkovine z ozkim terapevtskim oknom, splošno farmakologijo učinkovin in zmanjšane metabolne funkcije starejših pacientov (1, 2).

V poplavi izdelkov in oglaševanja na trgu EU je bistveno ustrezno informiranje pacientov, ločevanje fitofarmakov od prehranskih dopolnil, strokovni nasvet zdravstvenih delavcev, spodbujanje uporabe kakovostnih, varnih in učinkovitih zdravil rastlinskega izvora in opozarjanje na to, da je uporaba nelegalno distribuiranih izdelkov iz rastlin lahko zelo nevarna (1, 2).

6 LITERATURA

1. Williamson E, Driver S, Baxter K. *General Considerations*. In: *Stockley's Herbal Medicines Interactions, Second edition*. Pharmaceutical Press, 2013: 1-10.
2. Barnes J, Anderson LA, Phillipson JD. *Introduction*. In: *Herbal Medicines, Fourth edition*. Pharmaceutical Press, 2013: 4-26.
3. Frohne D, Pfänder HJ. *Problems arising from poisoning by plants*. In: *Poisonous Plants, Second edition*. Manson Publishing, 2005: 1-19.

